

Stöd till barn när föräldrar har familjerättsliga konflikter: En utvärdering av Rädda Barnens samtalsmaterial "Hanna & Theo"

FoU Södertörn är en forsknings- och utvecklingsenhet som ägs gemensamt av socialtjänsten i Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Nynäshamn, Salem, Södertälje, Tyresö och Värmdö. FoU Södertörns arbetsfält är individ- och familjeomsorgen, funktionshinderområdet och socialpsykiatri. Arbetet bedrivs i nära samarbete med praktiken.

FoU Södertörn

070-663 26 04

info@fou-sodertorn.se

www.fou-sodertorn.se

Stöd till barn när föräldrar har familjerättsliga konflikter: En

utvärdering av Rädda Barnens samtalsmaterial "Hanna & Theo"

©FoU Södertörn och författaren 2017. Bild: Maria Källström.

FoU-Södertörns skriftserie nr 159/17

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	3
Barn som lever med föräldrars familjerättsliga konflikter	3
Insatser till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter	4
Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” – syfte och innehåll	5
Utvärderingens syfte	7
Metod och material	9
Material som har samlats in före samtalsserien	10
Material som har samlats in under pågående samtalsserie	10
Material som har samlats in efter avslutad samtalsserie	11
Undersökningsgrupp	11
Analys	12
Etiska överväganden	13
Resultat.....	14
Hur mår barnen före samtalsserien?.....	14
Hur mår barnen efter samtalsserien?.....	16
Barnens erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet	19
Föräldrars erfarenheter av hur samtalsserien har fungerat för deras barn	26
Samtalsledarnas erfarenheter av samtalsmaterialet.....	28
Utvecklingsbehov.....	31
Diskussion.....	33
Referenser	36

Sammanfattning

När föräldrar är i familjerättslig konflikt om vårdnad, boende och umgänge påverkas även barnen. Tidigare forskning visar att barnen kan utveckla psykisk ohälsa, beteende- och skolproblem.

Rädda Barnen har utvecklat samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” som riktas till barn i åldrarna 6–13 år vars föräldrar har familjerättsliga konflikter. Syftet med materialet är att barnen ska få möjlighet att tillsammans med en professionell prata och reflektera kring olika situationer som kan uppstå när de har föräldrar som är i konflikter med varandra; att de ska få hjälp att förstå att de inte är ensamma i sin situation; samt att de ska få verktyg för att lättare kunna hantera sin situation.

I den här rapporten utvärderas samtalsmaterialet ”Hanna & Theo”. Det har prövats i en pilotstudie i två kommuner i Sverige under år 2017. Tolv barn, deras föräldrar och nio samtalsledare medverkar i utvärderingen. Den bygger på deltagarnas erfarenheter av hur samtalsserien och materialet har fungerat för barnen. Föräldrarna har gjort skattningar av barnens mående och beteende före och efter samtalsserien. Barnen har gjort skattningar av sin tillfredsställelse med livet, före och efter samtalsserien.

Resultaten visar att såväl barn som föräldrar och samtalsledare i hög grad har positiva erfarenheter av samtalsserien och materialet. Barnen beskriver att bok, övningar och samtalsledare har haft betydelse och varit till stöd. Mätningar av barnens mående och beteende visar att symtomen har minskat för åtta av elva barn vid den andra mätningen, enligt deras föräldrars skattningar. Minskningen gäller särskilt barnens emotionella symtom. Sex av elva barn skattar en förbättrad tillfredsställelse med livet. Det finns en god överensstämmelse mellan föräldrars och barns skattningar vilket ger indikation på att de har en likartad bild av barnens mående. Det finns exempel på att barn som har deltagit i studien inte har känt igen sig i berättelsen. Det kan bero på att den familjerättsliga konflikten inte är barnets primära problem. Det bekräftar betydelsen av att vara noggrann vid bedömningen av vilka barn som ska få en specifik stödinsats. Samtalsmaterialet behöver en viss anpassning för att fungera så bra som möjligt för de allra yngsta barnen.

Inledning

FoU Södertörn har under år 2017 arbetat med en utvärdering på uppdrag av Rädda Barnen av samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” som riktas till barn vars föräldrar är i familjerättsliga konflikter om vårdnad, boende och umgänge. I denna rapport redovisas resultaten av utvärderingen.

Barn som lever med föräldrars familjerättsliga konflikter

I Sverige finns drygt två miljoner barn i åldrarna 0–17 år (scb.se). Ungefär 25 procent av barnen har särlevande föräldrar. Det innebär att omkring en halv miljon barn i landet har föräldrar som har separerat eller aldrig har levt tillsammans. Statistiska Centralbyrån (SCB) har genomfört en undersökning där särlevande föräldrar har tillfrågats om hur de löser boendet för gemensamma barn. I rapporten, som publicerades år 2014, framgår att 35 procent av barnen med särlevande föräldrar bor växelvis hos sina föräldrar. Växelvis boende har blivit vanligare under senare tid (SCB 2014).

Antalet barn som berörs av föräldrars skilsmässa har varit relativt konstant under 2000-talet (SCB 2014) däremot har vårdnadskonflikterna ökat mycket (Domstolsverket 2003, 2009, 2013, 2016). När föräldrar inte klarar av att lösa sina föräldrakonflikter kan även barnen påverkas negativt. Tidigare forskning visar att långvariga och djupa föräldrakonflikter innebär stora påfrestningar för barnen och kan bidra till att de utvecklar egen problematik såsom psykisk ohälsa, beteende- och skolproblem (Kelly & Emery 2003; Leon 2003; Bergman & Rejmer 2017a).

Rädda Barnen har på sina behandlingsmottagningar för barn mött barn vars föräldrar befinner sig i familjerättsliga konflikter. Erfarenheter från mottagningarna är att barnen kan uppleva att de har en kaotisk livssituation med osäkerhet och stress. Rädda Barnen har sett ett behov av stödinsatser riktade specifikt till denna grupp barn och har därför utvecklat samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” (Skoog 2017). Betydelsen av att utveckla stöd riktat till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter tas också upp av Eriksson

(2015). Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” har under år 2017 prövats i en pilotstudie i två svenska kommuner.

Insatser till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter

Insatser till barn vars föräldrar är i familjerättslig konflikt kan utformas som en insatskedja på fyra olika nivåer (Eriksson 2015; jfr Broberg et al. 2010). Den första nivån är screening och bedömning av problemen i familjen för att få kunskap om vad barnet har för behov. Den andra nivån är att barnet får ett bemötande som bekräftar dess utsatta situation och stärker barnets ”känsla av sammanhang”. Den tredje nivån är stödinsatser som särskilt riktas till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter, exempelvis stödgrupper eller individuella samtal för barn. Den fjärde nivån är specialiserat stöd för barn som har utvecklat egna svårigheter som en följd av den situation barnet befinner sig i.

Den första nivån – screening och bedömning – är grundläggande för att ta reda på om det är den familjerättsliga konflikten som är det huvudsakliga problemet för barnet eller om det är någon annan problematik som barnet i första hand behöver hjälp med (Eriksson 2015). Vid familjerättsliga konflikter kan det finnas annan bakomliggande problematik som till exempel våld, föräldrars missbruksproblem, psykisk ohälsa eller komplexa sociala problem (Bergman & Rejmer 2017b). De tre första nivåerna i ovan nämnda insatskedja innehåller preventiva insatser för att underlätta för barnet och förebygga att barnet utvecklar svårare problem, medan den fjärde nivån består av behandlingsinsatser för barn som har utvecklat egna kliniska problem och behöver experthjälp, exempelvis inom barn- och ungdomspsykiatri (Eriksson 2015).

I Sverige är de flesta insatser vid familjerättsliga konflikter idag riktade till föräldrarna. Om effektiva insatser riktas till föräldrarna kan dessa indirekt också hjälpa barnen (Eriksson 2015). Den vanligaste insatsen till föräldrarna är samarbetssamtal, som innebär ”samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende, umgänge och frågor som gäller barnets försörjning” (Socialtjänstlagen 5:3). Syftet med samarbetssamtalen

är dels att hjälpa föräldrarna att träffa överenskommelser kring de gemensamma barnen, dels att förbättra sin förmåga att samarbeta. Barnen ska vara i fokus (MFOF 2016). En nationell kartläggning av föräldrars och samtalsledares erfarenheter av samarbetsamtal visar att år 2014 deltog 21 300 barns föräldrar i samarbetsamtal. Kartläggningen visar att det är ovanligt att samtalsledaren har kontakt med barnet inom ramen för samarbetsamtal. En del föräldrar önskar att deras barn ska få mer stöd (MFOF 2016).

Insatser riktade till barnen har främst utvecklats i form av barngrupper såsom exempelvis ”Skilda världar” för barn med skilda föräldrar (Jacobsson Lund & Gavelin 2009). Medan ”Skilda världar” riktas till barn vars föräldrar är skilda, riktas ”Hanna & Theo” till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter. Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” utvecklades först för gruppverksamheter med barn, men har därefter anpassats för att användas vid individuella samtal (Skoog 2017). Samtal i grupp passar inte alla barn och ibland kan det vara svårt att få tillräckligt många deltagare för att starta en barngrupp (Bernhardsson 2016; Skoog 2017). Därför har Rädda Barnen valt att utveckla stödmaterialet för individuella samtal.

Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” – syfte och innehåll

Syftet med samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” är att barnen ska få möjlighet att tillsammans med en professionell prata och reflektera kring olika situationer som kan uppstå när de har föräldrar som befinner sig i konflikter med varandra efter en skilsmässa eller separation; att barnen ska få stöd i att sätta ord på sina tankar och känslor kring föräldrarnas konflikter; att de ska få hjälp att förstå att de inte är ensamma i sin situation; samt att de ska få verktyg för att lättare kunna hantera sin situation. Det bygger på en utgångspunkt att när barn får möjlighet att sätta ord på sina känslor kan det hjälpa barnet att lättare kunna hantera svåra situationer. Genom att träna sig i att känna igen känslor kan det bli lättare att hantera dem (Siegel & Bryson 2014). Relaterat till den tidigare nämnda insatskedjan för barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter rör det sig om en insats på den tredje nivån, det vill säga en stödinsats som särskilt

riktas till barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter (jfr Eriksson 2015).

Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” riktas till barn i åldrarna cirka 6–13 år. Det är avsett för de barn som inte uppfyller kriterier för psykiatriska diagnoser, men som är i behov av stöd. De professionella som samtalsmaterialet är riktat till är personal som arbetar inom socialtjänsten, familjerätten och elevhälsan och som möter barnen i sin profession. Samtalsmaterialet syftar även till att ge personalen mer information i de fall där det finns en djupare problematik hos barnet som det behöver få hjälp med (Skoog 2017).

Samtalsmaterialet för barn ”Hanna & Theo”, i kombination med föräldramaterialet ”Barn i föräldrars fokus” (BIFF), syftar vidare till att ge barn och föräldrar hopp om att deras situation kan förändras och möjliggöra en positiv start till förändring. BIFF har utvecklats av Rädda Barnen i samarbete med Södertälje kommun. BIFF vänder sig till föräldrar med familjerättslig konflikt och syftar bland annat till att synliggöra barnens behov och situation och att arbeta med frågan ”vad kan jag som förälder göra för att underlätta för mitt barn”. Metoden har utvärderats av FoU Södertörn med fokus på föräldrars och gruppledares erfarenheter (Åkerlund & Nyberg 2008).

Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” innehåller en berättelse om syskonparet Hanna tolv år och Theo åtta år som följs under elva kapitel. Hannas och Theos föräldrar är skilda. Trots att det har gått flera år sedan skilsmässan bråkar föräldrarna fortfarande, vilket är jobbigt för barnen. Syskonen bor tillsammans, varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa. Olika teman som kan beröra barn vars föräldrar är i familjerättslig konflikt tas upp i berättelsen:

- att känna saknad och längta efter den förälder barnet just då inte bor hos
- att känna oro inför att föräldrarna ska träffas exempelvis vid överlämningar
- att längta efter att föräldrarna ska bli vänner
- att vara budbärare mellan föräldrarna
- att få höra föräldrarna tala illa om varandra
- att möta familjerätten när föräldrarna är i tvist

- tankar och känslor som kan väckas när man som barn är i en jobbig situation
- att ha en förälder som mår dåligt
- att få hjälp och stöd att hantera sin situation.

Förutom ovanstående teman innehåller materialet information om barns rättigheter och ett tema om att sätta gränser kring sig själv. Det är generella teman som gäller alla barn och inte endast de som lever med föräldrars familjerättsliga konflikter. Samtalsmaterialet innehåller också introduktioner till frågor som samtalsledaren kan ta hjälp av i samtalen för att barnen ska få möjlighet att prata och reflektera över sin situation. Samtalen varvas med övningar och ett spel.

Flera övningar som ingår i materialet kommer från Helsingborgs stödgruppsverksamhet (Skoog 2017). Stödgrupper för barn som anhöriga har funnits i Sverige sedan år 1989 då den första verksamheten startade vid Ersta Diakonisällskap (Forinder et al. 2015). Inspiration till verksamheten hämtades från ett amerikanskt program ”Children are people too” vilket anpassades till svenska förhållanden (ersta.diakoni.se). Barngrupper har sedan startats för barn i olika situationer där de är anhöriga (Forinder et al. 2015). ”Hanna & Theo” bygger i hög grad på samma principer som stödgruppverksamheter för barn – att barnen ska förstå att de inte är ensamma i sin situation, att de inte har skuld till föräldrarnas situation, att de ska förstå sig själva och att de har rätt att be om hjälp (jfr Skerfving 2012; Forinder et al. 2015).

Utvärderingens syfte

Utvärderingens syfte är att ta reda på om syftet med samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” uppfylls. Kan samtalsmaterialet fungera som hjälp till barn vars föräldrar är i familjerättslig konflikt? I fokus för utvärderingen är barnens erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet, samtalsledares erfarenheter av arbetet med materialet och föräldrars erfarenheter av hur samtalen har fungerat för deras barn. Följande frågeställningar är i fokus:

Vilka erfarenheter har barnen av att delta i samtalsserien?

Hur upplever barnens föräldrar att samtalsserien har fungerat för deras barn?

Hur upplever samtalsledarna att samtalsmaterialet fungerar i arbetet med att ge stöd till barnen?

Upplever berörda barn, föräldrar och samtalsledare att samtalsserien har varit till nytta för barnen? I så fall på vilket sätt?

Upplever de berörda att det kan vara skadligt för barnen att delta i samtalen? I så fall på vilket sätt och i vilka situationer?

Metod och material

Utvärderingen har genomförts vid två verksamheter inom kommunal socialtjänst där personal har prövat att arbeta med samtalsmaterialet under år 2017. De tolv barn som har deltagit i samtalen har varit aktuella inom socialtjänsten för att få en stödinsats. Det har gjorts en bedömning vid verksamheten vilka barn som kan ha nytta av att delta i samtal med stöd av samtalsmaterialet. Medverkande barn och vårdnadshavare har dels tackat ja till att barnet deltar i samtalsserien, dels till att barn och vårdnadshavare deltar i utvärderingen.

Utvärderingen utgår från de berörda barnens, deras föräldrars och samtalsledares perspektiv. Att inkludera barnens röster i utvärderingen är ett ställningstagande att barnens delaktighet är viktig – att forska med barn och inte endast om dem. När det gäller utveckling av stöd och hjälp till barn är delaktighet en viktig fråga (Eriksson & Näsman 2011).

Material till studien har samlats in före påbörjad insats, under pågående insats, samt efter avslutad insats. Studien bygger på individuella intervjuer med barnen, fokusgruppsintervjuer med samtalsledarna, enkäter till föräldrarna, skattningar som görs av barnen och föräldrarna, inspelade samtal, samt loggböcker från samtalsledarna. I intervjuer har barnen fått svara på frågor om sina erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet. Föräldrarna har i enkäter fått svara på frågor om hur de upplever att samtalen har fungerat för deras barn. Föräldrarna har gjort skattningar av barnens mående och beteende. Barnen har gjort skattningar av sin livstillfredsställelse. Samtalsledarna har i fokusgruppsintervjuer fått svara på frågor om hur det har varit för dem att arbeta med samtalsmaterialet och hur de upplever att det har fungerat för barnen. Syftet med ljudinspelningar av samtal har varit att se hur de professionella arbetar med samtalsmaterialet och undersöka om materialet har varit relevant för barnen. I loggböckerna har samtalsledarna skrivit ned sina reflektioner i direkt anslutning till samtalen, medan fokusgruppsintervjuerna innehåller reflektioner efter avslutad samtalsserie.

Material som har samlats in före samtalsserien

Barnen har gjort en skattning med hjälp av Livsstegen (Ladder of life). Livsstegen är en skattningsskala som mäter generell tillfredsställelse med livet, det vill säga nuvarande, tidigare (för ett år sedan) och framtida (om ett år) uppskattning av livsförväntningar på en tiogradig skala med skalsteg från 0 till 10 (fbanken.se).

Föräldrarna har gjort skattningar av barnens mående och beteende enligt ”Styrkor och svårigheter”, The strengths and difficulties questionnaire, SDQ (Goodman 2001). SDQ är en bedömningsmetod som används för att mäta barns och ungdomars psykiska hälsa. Formuläret bygger på erfarenheter från två internationellt utvecklade instrument, Rutters formulär och Child Behavior Checklist (Socialstyrelsen, Metodguiden för socialt arbete). SDQ är indelat i olika delskalor där en total svårighetspoäng (0–40 poäng) omfattar emotionella symptom (0–10 poäng), uppförandeproblem (0–10 poäng), hyperaktivitet (0–10 poäng) och kamratproblem (0–10 poäng). Ju högre poäng, desto mer beskrivna problem. SDQ innehåller också frågor om hur länge barnets eventuella svårigheter har funnits och hur de påverkar barnet, samt frågor om prosocialt beteende, det vill säga barnets benägenhet att visa hänsyn, dela med sig och vara hjälpsam mot andra (SDQ, Användarstöd).

Material som har samlats in under pågående samtalsserie

Samtalsledarna har individuellt skrivit loggböcker med reflektioner från arbetet med barnen utifrån de olika kapitlen i samtalsmaterialet ”Hanna & Theo”. Syftet med loggböckerna har varit att fånga reaktioner över samtalsmaterialet i direkt anslutning till genomförda samtal.

Några samtal med barn under samtalsserien har spelats in på ljudfil, ett samtal för varje barn i de fall där såväl barn, vårdnadshavare som samtalsledare har godkänt detta. Något barn har inte samtyckt till inspelning och i något fall har inte samtalsledaren känt sig bekväm med att spela in något samtal.

Material som har samlats in efter avslutad samtalsserie

Barnen har gjort en ny skattning med hjälp av Livsstegen (Ladder of life).

Korta individuella intervjuer har genomförts med barnen om deras erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet. Ett syskonpar har intervjuats tillsammans. Vid intervjun med ett barn valde barnet att ha en förälder med som stöd. Intervjuernas längd är cirka 15–30 minuter per intervju.

Föräldrarna har gjort nya skattningar av barnens mående och beteende enligt Styrkor och svårigheter, The strengths and difficulties questionnaire (SDQ).

Föräldrarna har individuellt svarat på en enkät om hur de upplever att samtalen har fungerat för deras barn.

Fokusgruppsintervjuer har genomförts med samtalsledare om deras erfarenheter av att arbeta med samtalsmaterialet. Två gruppintervjuer har genomförts med sammanlagt nio samtalsledare som har deltagit i studien, fem i den ena kommunen och fyra i den andra. Gruppintervjuerna har varat cirka 1,5 timme per intervju.

Undersökningsgrupp

Tolv barn och deras föräldrar har medverkat i utvärderingen. De barn som har deltagit är sju pojkar och fem flickor i åldrarna 7–12 år (medelvärde=9,6). De flesta barn bor växelvis hos sina föräldrar, varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa. När slutrapporten skrivs har elva barn avslutat och utvärderat samtalsserien medan ett barn ännu har pågående samtal. Föräldrar till samtliga dessa elva barn har besvarat enkäter. Nio mammor och åtta pappor har svarat. När det gäller föräldrars skattningar av barnens mående och beteende innehåller materialet 19 före- och 17 efter-skattningar från föräldrarna. Det innebär att det finns före-skattningar av båda föräldrarna för sju barn och från en förälder för fem barn. Efter-skattningar finns från båda föräldrarna avseende sex barn och från en förälder avseende fem barn.

Det är vanligt att det har gått några år sedan föräldrarnas separation. Mer än hälften av föräldrarna svarar att det har gått mer än fyra års tid sedan separationen. Det innebär att några av barnen kan ha levt med föräldrakonflikter under en stor del av sina liv.

De nio samtalsledare som deltar i studien har rekryterats från två olika kommuners socialtjänst. De arbetar som familjebehandlare. De flesta, sju av nio, har socionomutbildning. Fem har gått grundläggande psykoterapiutbildning (steg 1) med varierande inriktningar. Andra har fortbildningar med inriktning mot socialt arbete med barn och familjer som de har genomfört via sina arbetsplatser. Samtliga samtalsledare har flerårig erfarenhet av att arbeta med barn.

Analys

Intervjuer med barn och samtalsledare har spelats in på ljudfiler och transkriberats. Materialet har analyserats med kvalitativ innehållsanalys med utgångspunkt från utvärderingens frågeställningar. Den utskrivna texten har lästs ett flertal gånger för att identifiera teman i utsagorna som kan kopplas till utvärderingens frågeställningar och syftet med samtalsmaterialet. Framkommer det till exempel i barnintervjuer att barnen har kunnat känna igen sig i berättelsen om ”Hanna & Theo”? Intervjuerna med barnen har också analyserats med fokus på uttryckta känslor relaterade till samtalen och till situationen att vara barn som lever med föräldrars familjerättsliga konflikter.

De inspelade samtalen med barnen har använts på så vis att jag har lyssnat igenom inspelningarna med fokus på om det framkommer att barnen har känt igen sig i och kunnat jämföra sin egen situation med exempel i berättelsen. Jag har läst igenom loggböckerna med fokus på hur samtalsledarna har upplevt samtalsmaterialets relevans och hur de upplever att materialet har fungerat i de olika samtalen med barnen.

Resultat från föräldraenkäter om föräldrars erfarenheter av hur samtalsserien har fungerat för deras barn redovisas på gruppnivå. I enkäterna har föräldrarna också haft möjlighet att skriva kommentarer/fria svar om hur de upplever att samtalen har fungerat för deras barn. Sådant material har använts för kvalitativa analyser.

Styrkor och svårigheter (SDQ) används för att mäta barns symtom. I analysen har barnens symtom jämförts på individnivå före och efter samtalsserien för att se om det har blivit någon förändring i föräldrarnas skattningar av barnens mående och beteende. Analys har också gjorts på gruppnivå för att se inom vilka områden föräldrarna skattar att deras barn har svårigheter och om det går att identifiera något område där skattningarna har förändrats efter avslutad samtalsserie.

För en del barn har båda föräldrarna fyllt i skattningsformulären medan endast en förälder har fyllt i för några barn. Föräldrarna kan ha olika uppfattningar om hur deras barn mår. I resultaten redovisas barns värden efter om minst en förälder har skattat att barnet har svårigheter inom något område. Ett annat sätt hade varit att använda medelvärden av barnets båda föräldrars skattningar. Det har jag dock inte bedömt som rimligt då det i ett par fall är väldigt stor skillnad i föräldrarnas skattningar av barnens svårigheter. I ett fall skattar föräldrarna barnets totala svårighetspoäng som 16 respektive 3. I ett annat fall 14 respektive 4 (på en skala 0–40). Föräldrarna till ett och samma barn kan alltså ha väldigt olika uppfattningar om hur deras barn mår.

Etiska överväganden

Barn, föräldrar och samtalsledare har fått information om att det är frivilligt att delta i utvärderingen, att de när som helst kan avbryta sin medverkan utan att behöva ange skäl, att materialet hanteras med konfidentialitet och förvaras på ett säkert sätt, samt att resultaten redovisas så att ingen person ska bli igenkänd. Informerat samtycke har inhämtats från samtliga deltagare. Avseende barnens medverkan har samtycke inhämtats från såväl barnen som deras vårdnadshavare. I de citat som används i rapporten har barns namn, uttryck som ”min dotter”, ”min son”, ”hon” och ”han” bytts ut till ”barnet” i syfte att skydda de medverkande barnen så att det inte ska vara möjligt att identifiera vem som har sagt vad.

Resultat

Tolv barn har deltagit i utvärderingen av samtalsmaterialet. Det finns före-skattningar för tolv barn, men när det insamlade materialet analyseras är det elva barn som har avslutat samtalsserien och varit med och utvärderat den. Resultaten bygger därmed på resultaten från före-skattningar för tolv barn, efter-skattningar för elva barn, intervjuer med elva barn, enkäter med elva barns föräldrar, två gruppintervjuer med totalt nio samtalsledare, ljudfiler från åtta inspelade samtal, samt tio loggböcker från sju samtalsledare (några samtalsledare har prövat materialet i samtal med två barn vardera). Först presenteras resultaten från föräldrarnas skattningar av barnens mående och beteende, därefter barnens, föräldrarnas och samtalsledarnas erfarenheter av hur samtalsserien har fungerat för barnen.

Hur mår barnen före samtalsserien?

Föräldrarna har gjort skattningar av barnens mående och beteende enligt ”Styrkor och svårigheter” (The strengths and difficulties questionnaire, SDQ). Utifrån jämförelse med referensvärden för barns styrkor och svårigheter (SDQ, Användarstöd) har fem barn, det vill säga knappt hälften av barnen i studien, värden som visar på möjliga eller troliga totala svårigheter vid det första mättillfället, enligt deras föräldrars skattningar, se tabell 1.

Tabell 1, Total svårighetspoäng enligt SDQ, N=12

Total svårighetspoäng	Antal barn (spridning i poäng)
Osannolik 0–13	7 (2–13)
Möjlig 14–16	3 (14–16)
Trolig 17–40	2 (25)

Flest barn visar, enligt föräldrarnas skattningar, möjliga eller troliga svårigheter inom områdena emotionella symtom och problem i vardagen, därefter i följande ordning uppförandeproblem, hyperaktivitet och problem inom området prosocialt beteende. Kamratproblem var minst vanligt enligt föräldrarnas skattningar. Se tabell 2.

Tabell 2, Barnens symtom enligt SDQ, N=12

Barnens symtom	Antal barn
Emotionella symtom	9
Uppförandeproblem	7
Hyperaktivitet	5
Kamratproblem	2
Prosocialt beteende	3
Problem i vardagen	9

Vilka svårigheter handlar det då om inom de olika kategorierna? Högst värden har barnen som grupp, enligt föräldrars skattningar, inom området emotionella symtom med oro och somatiska symtom (huvudvärk, ont i magen, illamående) och inom hyperaktivitet i form av koncentrationsproblem. Det ligger i linje med tidigare forskning om vilka symtom barn kan visa när deras föräldrar är i vårdnadstvist (se Bergman & Rejmer 2017a samt där angivna referenser). När det gäller problem i vardagen svarar föräldrarna att deras barns svårigheter mest stör dem i deras skolarbete, att svårigheterna oroar barnen själva, att svårigheterna stör i hemmet/med familjen och med kamrater. Föräldrarna svarar att svårigheterna i mindre utsträckning påverkar barnen i deras fritidsaktiviteter.

I vilken grad skattar föräldrarna att deras barn har svårigheter och hur länge har de pågått? Föräldrarna till ett barn skattar att barnet inte har några svårigheter med känslor, koncentration, beteende eller med att komma överens och umgås med andra människor. Det är därmed elva barn där minst en förälder har skattat att barnet har svårigheter inom något av dessa områden. I de flesta fall menar föräldrarna att det rör det sig om små svårigheter, medan två barn

uppfattas ha klara svårigheter och ett barn allvarliga svårigheter, enligt deras föräldrars skattning. I de flesta fall har barnets svårigheter funnits under mer än ett års tid, enligt minst en förälder.

Hur mår barnen efter samtalsserien?

När rapporten skrivs har elva barn avslutat samtalsserien medan ett barn fortfarande har pågående samtal. För elva barn finns efterskattningar gjorda av föräldrar om hur de upplever sitt barns mående och beteende efter avslutad samtalsserie. Vid jämförelser mellan före- och efter-skattningar har det högsta värdet som angetts av föräldrar använts i de fall där det finns olika skattningar från föräldrarna. Det vill säga det är tillräckligt att en förälder skattar att barnet har svårigheter. Vid jämförelse av skattningar före och efter samtal har flera barns symtom minskat vid det andra mättillfället, enligt föräldrarna. Enligt skalan kan den totala svårighetspoängen vara 0–40. Symtomen har minskat för åtta barn, det rör sig om minskningar med två till sex poäng. För ett barn skattar föräldrarna oförändrade symtom, medan det finns en ökning avseende två barn med ett till två poäng. De största minskningarna gäller barn med initialt högre totala svårighetspoäng. Ett barns symtom har minskat från 25 till 20, ett annat från 16 till 10, ett tredje från 13 till 7, ett fjärde från 13 till 9, enligt föräldrarnas skattningar. När det gäller ökade symtom handlar förändringen om totala svårighetspoäng från 5 till 7 och från 14 till 15. Den oförändrade totala svårighetspoängen gäller ett barn där föräldraskattningen utgör 12 poäng.

Enligt föräldrarnas skattningar har det alltså skett en förbättring för åtta av elva barn, en försämring för två barn och ingen förändring av symtomen för ett barn. Tabell 3 visar förändringarna i barnens totala svårigheter medan tabell 4 visar inom vilka områden förändringar har skett. Symtomen har framför allt minskat inom området emotionella symtom. Men det finns också minskning inom hyperaktivitet, uppförandeproblem, prosocialt beteende och problem i vardagen, enligt föräldrarnas skattningar. När det gäller kamratproblem finns det en ökning från två till tre barn. Det barn där föräldrarna har skattat att barnet har kamratproblem efter men inte före samtalsserien har ändå en minskad total svårighetspoäng från elva till nio poäng, det vill säga en generell förbättring.

Tabell 3, Total svårighetspoäng enligt SDQ, före och efter samtalsserie

Total svårighetspoäng (0–40)	Före samtalsserie, N=12 Antal barn (spridning i poäng)	Efter samtalsserie, N=11 Antal barn (spridning i poäng)
Osannolik 0–13	7 (2–13)	8 (5–13)
Möjlig 14–16	3 (14–16)	1 (15)
Trolig 17–40	2 (25)	2 (20–23)

Tabell 4, Barnens symtom enligt SDQ före och efter samtalsserie

Barnens symtom (möjliga eller troliga)	Före samtalsserie, N=12 Antal barn	Efter samtalsserie, N=11 Antal barn
Emotionella symtom	9	5
Uppförandeproblem	7	6
Hyperaktivitet	5	3
Kamratproblem	2	3
Prosocialt beteende	3	1
Problem i vardagen	9	7

Resultaten av föräldrarnas skattningar enligt SDQ kan relateras till barnens egna skattningar enligt livsstegen, en skattningsskala som mäter generell tillfredsställelse med livet och uppskattning av livsförväntningar. Vid jämförelse av barnens skattningar före och efter samtalsserien visar det sig att sex av elva barn skattar förbättrad generell tillfredsställelse just nu, fyra barn skattar samma just nu medan ett barn skattar sämre just nu. När det gäller uppskattning av livsförväntningar framåt i tiden skattar fyra av elva barn mer hopp om framtiden, sex barn samma om framtiden och ett barn sämre om framtiden.

Att symtomen enligt föräldrars skattningar har minskat för åtta av elva barn och att den generella livstillfredsställelsen har ökat för sex barn är intressanta och viktiga resultat. Det går dock inte dra någon säker slutsats att förändringarna kan relateras till samtalsserien eftersom det inte ingår någon kontrollgrupp i denna utvärdering.

Vid jämförelser mellan föräldrarnas och barnens skattningar visar det sig att de har en god överensstämmelse. I sex av de åtta fall där föräldrarna har skattat lägre symtom vid det andra mättillfället än vid det första har barnen skattat högre generell livstillfredsställelse just nu och/eller om sin framtid vid det andra mättillfället. I de båda fall där de inte har gjort det är barnens skattningar samma vid det första och andra mättillfället. Det rör sig i det ena fallet om den högsta skattningen som är 10 för både nu och framtid, det vill säga det finns inte utrymme för någon förbättring. I det andra fallet rör det sig även där om en skattning om livsförväntningar inför framtiden som har det högsta värdet vilket innebär att det inte finns utrymme för förbättring. Det barnet har samma skattning före och efter samtalsserien när det gäller sin nu-situation. För ett barn skattade föräldrarna högre symtom vid det andra mättillfället. Även barnet har skattat en försämring, både av sina livsförväntningar just nu och om framtid. Resultaten ger indikation på att föräldrar och barn i hög grad har överensstämmande bild av barnets mående.

Att symtomen för två barn har ökat enligt föräldrars skattningar och att den generella livstillfredsställelsen samt livsförväntningarna om framtiden har minskat för ett barn är resultat som bör uppmärksammas. Det skulle kunna tolkas som att samtalen har lett till en försämring för barnet. Någon sådan slutsats går dock inte att göra då studien saknar kontrollgrupp. Försämringen kan bero på externa faktorer som inte har med samtalsserien att göra. Min tolkning av det samlade materialet som består av intervjuer, enkäter, skattningar, bandade samtal och loggböcker är att försämringen skulle kunna relateras till andra händelser/situationer som påverkar barnet. Föräldrarnas familjerättsliga konflikt behöver inte vara barnets primära problem. Det kan vidare handla om att barnet har fått en insats men inte upplever att det har fått rätt hjälp eller att det inte blir lyssnat på.

Som tidigare nämnts har föräldrarna till ett och samma barn i några fall gjort mycket olika skattningar av barnets symtom vid den första skattningen, det vill säga före samtalsserien. I ett fall skattar

föräldrarna barnets totala svårighets-poäng till 16 respektive tre (på en skala 0–40). I ett annat fall 13 respektive fyra. I ett fall har en intressant förändring skett vid den andra skattningen, det vill säga efter samtalsseriens slut. Den förälder som skattade låga totala svårighetspoäng har efter samtalsserien gjort en annan skattning där barnets symtom har ökat, medan den andra föräldern som vid föreskattningen hade skattat symtomen betydligt högre vid det andra tillfället har gjort en skattning som indikerar att symtomen har minskat. En tolkning av detta resultat är att en förälder som tidigare inte har uppfattat problemen nu har börjat iaktta barnets symtom. Vid fokusgruppsintervjuer med samtalsledarna diskuterades hur ett sådant resultat skulle kunna tolkas. Enligt samtalsledarna skulle det kunna bero på att:

Barnet pratar mer. Barnet har kanske pratat med den ena föräldern.
Nu kanske barnet pratar med båda.

Symtomen har minskat men den andra [föräldern] har börjat iaktta symtom.

Resultatet skulle därmed kunna tolkas som ett positivt resultat av samtalsserien då barnet har blivit mer synligt för en förälder samtidigt som föräldrarna har blivit mer samstämmiga i hur de uppfattar barnets situation och mående. Alternativt skulle det kunna vara så att barnets problem har ökat, men det verkar inte troligt då barnets egna skattningar i det här fallet inte tyder på någon försämring av tillfredsställelse med livet (enligt Livsstegen) samt då samtalsledaren inte har bedömt att barnet har behov av ytterligare samtalsstöd.

Barnens erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet

Resultat från individuella intervjuer med barnen visar att deras erfarenheter av samtalen och samtalsmaterialet i stort är positiva. På fråga hur det har varit att komma på samtalen svarar barnen i hög grad att det har varit ”bra”, ”roligt”, att ”det har känts rätt så bra att få prata”, att det har varit ”våldigt mycket hjälp och stöd”. Det har varit bra att få prata och materialet har känts bra, ”boken har hjälpt mig jättemycket” säger ett av barnen.

Det har varit kul och det har varit bra för jag har kunnat prata ut om vissa grejer när jag har varit här. Och sedan har det känts bra, för man känner igen sig, man kan känna igen sig i vissa saker som händer där i boken.

Det har hjälpt väldigt mycket. Man tänker inte lika mycket på det nu. Jag tänker mer på de här samtalen, vad de pratar om, än vad mamma och pappa gör.

Det här är en bra grej, det hjälper att förstå hur det kan vara jättejobbigt för barn som har skilda föräldrar och att det kanske kan hjälpa lite att komma över det och fråga andra om hjälp.

I det första citatet framkommer att barnet känner igen vissa saker och händelser i materialet, vilket kan kopplas till ett av syftena med samtalsmaterialet som är att visa att barnet inte är ensamt i sin situation att ha föräldrar som är i konflikt med varandra. Det andra citatet kan tolkas som att samtalen har varit avlastande för barnet då hen tänker mindre på föräldrarnas konflikt. Det tredje citatet kan illustrera både vetskapen att inte vara ensam i sin situation och att få avlastning, men även att förstå att man kan be andra om hjälp.

Det framkommer i några intervjuer att det också kan vara jobbigt för barnet att gå på samtal. Det kan till exempel vara jobbigt för att barnet är trött: ”När jag är trött så är det tråkigt”. Det visar betydelsen av att anpassa efter barnets behov för att skapa förutsättningar för ett bra samtal (Øvreeide 2010). Det kan vara svårt att prata om känslor eller att få en uppgift där man ska beskriva känslor. Det är viktigt att inte känna sig pressad av samtalsledaren i den situationen, uttrycker ett par av barnen, barnet kanske exempelvis inte vet vad det känner och behöver tid att tänka och känna efter.

De ska inte pressa barnet att säga det här nu, säg det här nu.

Barnen har till stor del känt igen sig i berättelsen om ”Hanna & Theo”. ”Det har passat in rätt ofta på mig” säger ett av barnen. Barnen känner igen sådant som kan relateras till att ha separerade föräldrar. Det kan handla om att som barn bli ledsen och orolig i samband med föräldrarnas separation:

När föräldrarna separerar så blir man ju ledsen. Man är orolig för vad som kommer att hända.

De flesta av barnen har växelvis boende där de bor varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa. Flera barn har känt igen

sig i att sakna och längta efter den ena föräldern när de är hos den andra föräldern:

När jag är hos pappa brukar jag tänka på mamma och när jag är hos mamma brukar jag tänka på pappa.

Ibland börjar jag gråta för att jag vill vara hos den andra.

Flera barn känner igen att det kan vara svårt att flytta mellan föräldrarna eller som ett barn uttrycker det: ”hoppa över till den andra”:

Ibland när jag ska lämnas över till den andra liksom kasar det ner.

När jag åker från mamma till pappa då blir det typ att jag vill vara kvar hos den föräldern som jag inte ska åka till. Men det får jag inte.

Att flytta över till den andra föräldern kan samtidigt vara positivt: ”Ibland är det kul för jag har längtat så mycket”. Att ha föräldrar som inte bor ihop är positivt på så sätt att man får ensamtid med sina föräldrar, uttrycker ett av barnen.

Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” handlar om ett syskonpar vars föräldrar har familjerättsliga konflikter. De intervjuade barnen känner till stor del igen sig i att ha föräldrar som bråkar:

Intervjuare: Hanna och Theo handlar lite om att mamman och pappan...

Barn: Bråkar.

Intervjuare: Precis. Var det något du kände igen dig i i Hanna och Theo?

Barn: Att mamma och pappa bråkar. Att mamma och pappa bråkar. Deras mamma och pappa bråkar och min mamma och pappa bråkar.

Andra teman som barnen har känt igen är att ha föräldrar som *inte vill prata* med varandra eller *inte vill se* varandra, att föräldrarna *inte klarar av prata* med varandra, att föräldrarna är *oense* om barnets boende, att föräldrarna *försöker* lösa konflikten men inte klarar det, att det är jobbigt när föräldrarna pratar illa *om* varandra och *mot* varandra, det vill säga föräldrarna säger sådant som barnet inte vill höra. Barnen har också känt igen sig i situationen att som barn gå och *prata med någon*, till exempel vid socialtjänsten eller

familjerätten. Ytterligare teman som kommer upp i intervjuerna med barnen som kan kopplas till situationen att vara barn som anhörig när föräldrarna har problem är upplevelsen av att som barn *inte bli lyssnad på* och att inte kunna *påverka* sin situation, samt att försöka *ta ansvar* genom att försöka lugna en förälder som är arg eller trösta en förälder som är ledsen.

Det finns också barn som uttrycker att barnet av olika skäl *inte* känner igen sig i exemplen från Hanna & Theo.

Intervjuare: Jag undrar om det var något du kände igen dig i i Hanna och Theo? Så som det är för dem? Det här känner jag igen?

Barn: Nej.

Intervjuare: Nej. Ingenting alls? Det är annorlunda för dig?

Barn: Nej.

Barnet var tydlig i sina uttryck att inte känna igen sig i berättelsen. Att barnet inte känner igen sig kan handla om att den familjerättsliga konflikten inte är barnets primära problem. Det bekräftar betydelsen av att ta reda på om det är den familjerättsliga konflikten som är det huvudsakliga problemet för barnet eller om det är någon annan problematik som barnet i första hand behöver hjälp med (jfr Eriksson 2015). Flera barn uttrycker att de inte känner igen erfarenheten av att behöva vara budbärare mellan sina föräldrar:

Hanna fick vara en budbärare till sina föräldrar för de pratar inte. Det känns som jag inte är det, för de skickar sms min mamma och pappa.

Kanske har den moderna tekniken med möjligheter att skicka sms och epost underlättat kommunikationen mellan separerade föräldrar som har svårt att tala med varandra. Men det kan också vara så att barnet inte är budbärare för att hen helt enkelt inte vill ta på sig den rollen utan gör motstånd:

Budbärare kände jag inte igen alls. För jag behöver inte säga /.../ Ibland kan mamma eller pappa säga kan du säga det till dem? Och så säger jag javisst, jag får säga det om jag kommer ihåg det. Men ibland säger jag det inte för jag tänker att de får sms:a själva för det är inte jag som ska vara budbärare till dem.

I berättelsen om ”Hanna & Theo” löstes konflikten mellan föräldrarna efter en tid. Det kan göra att barn inte känner igen sig om de lever med föräldrar som har långvariga och svåra konflikter:

Det liknade ungefär mitt läge fast inte. För mina föräldrar bråkar. Men sedan blev de sams. Och därför inte. Alltså deras föräldrar blev ju sams. Men inte mina.

Barnets erfarenheter är att konflikterna inte löser sig så lätt, barnet upplevde det som ”lite överkligt” att föräldrarna så snabbt kunde bli sams och ”jättebra vänner” då det enligt barnets erfarenheter ”tar längre tid i verkligheten”. Barnet kunde ändå jämföra och reflektera sin erfarenhet med Hannas och Theos erfarenhet.

Samtliga barn uttrycker att de har tyckt om övningarna som ingår i materialet. De nämner övningar som att rita sin familj (arbetsblad 1), rita en plats som du kan tänka på när du känner dig ledsen eller orolig (arbetsblad 4), gör en lista på saker du mår bra av (arbetsblad 10), min hjälpande hand (arbetsblad 11). Spelet (arbetsblad 5) har av många barn upplevts som roligt. Att rita sin familj har för ett barn väckt tankar om hur barnet ser på sin familj och att det kan skilja sig åt hur föräldrarna ser på vilka som ingår i familjen och hur de själva ser på detsamma:

Men min familj, egentligen ska jag bara rita mamma, pappa och [syskon]. Det är min familj. Mammas nya låtsaskille och sådant, jag tycker inte att det är min familj. Det är mer, vad ska man säga, typ någon i ens släkt. Alltså det är mammas sambo, hon tycker att det är hennes familj men det tycker inte jag.

I samband med samtalen har de flesta barn också fått fika. Det nämns i intervjuerna och har uppskattats av flera barn:

Intervjuare: [Samtalsledarens namn] har läst och ni har pratat och så har du gjort övningar, de här bladen. Hur var det att hålla på med det?

Barn: Roligt. Rita. Jätteroligt. Jätteroligt.

Intervjuare: Är det något du har haft nytta av?

Barn: [Samtalsledarens namn]. Och det här [pekar på fikaten]. Från och med nu vill jag ha fika varje dag.

Av citatet framgår också att barnet har positiva erfarenheter av samtalsledaren. Något som har haft betydelse för barnen är att få

utrymme att prata fritt och att det de säger ”stannar i rummet”, samt att de kan få hjälp att förmedla något budskap till sina föräldrar om de vill, men att de inte behöver göra det om de inte vill:

Jag kan prata hur mycket jag vill.

Det var bra för mig att prata och om jag ville att mina föräldrar skulle veta något så är det bara att säga till så berättar [samtalsledaren].

I intervjuerna talar barnen om olika känslor som dels kan relateras till deras situation med separerade föräldrar och föräldrar som är eller har varit i konflikt, dels känslor som kan relateras till att delta i samtalsserien. När det gäller känslor som kan relateras till barnets situation tar barnen främst upp känslan att vara *ledsen* som kopplas till separationen, till föräldrars flyttning, föräldrars bråk, när en förälder är ledsen, när man vill vara hos den andra föräldern, samt när man inte bli lyssnad på. Att inte bli lyssnad på kan också bidra till en känsla av uppgivenhet. Barnen talar om *oro/rädsla* kopplat till oro för vad som ska hända och rädsla kopplat till när föräldrarna bråkar. Men det kommer också upp känslan av *glädje* som kopplas till att barnet får komma till en förälder som det har längtat efter. Se tabell 5.

När det gäller uttryckta känslor som kan relateras till att delta i samtalen kommer känslan av *glädje* upp – det har varit roligt att komma på samtal, att jobba med övningarna och att spela spel. Övningen att göra en lista på saker barnet mår bra av har varit till hjälp för ett av barnen för att bli gladare när hen inte har mått bra:

Det är mest när jag känner mig ledsen och depp så var det något som [samtalsledaren] hade visat mig och så tänkte jag på de sakerna som jag har skrivit här och som för mig var bra så hjälpte det så jag blev gladare.

Övningen att rita sin familj har för något barn väckt *intresse*. Relaterat till samtalen talar flera barn om *mod* – det krävs mod för att berätta om det som är jobbigt. Det krävs mod för att våga berätta hur man vill ha det. Flera barn tar också upp *oro/rädsla* relaterat till samtalen – i början kunde de känna en viss oro inför samtalen.

Tabell 5, Uttryckta känslor relaterade till situationen och samtalsserien

Känsla	Relaterad till barnets situation	Relaterad till samtalsserien
Glädje	Kul att komma till en förälder som barnet har längtat efter	Roligt att komma på samtal Roligt att jobba med övningar och spel Att bli gladare efter att ha tänkt på en övning som har varit till hjälp (lista över vad som får barnet att må bättre om det mår dåligt)
Intresse		Spännande att rita sin familj
Mod		Att våga berätta allt som barnet tycker är jobbigt och som barnet inte vågar berätta för sina föräldrar Att våga berätta om hur barnet vill ha det
Ledsen	Ledsen när föräldrarna separerade och flyttade Ledsen när föräldrarna bråkar Ledsen när en förälder är ledsen Ledsen när barnet vill vara hos den andra föräldern Ledsen när barnet inte känner sig lyssnad på	
Rädsla/oro	Rädsla när föräldrarna bråkar Oro för vad som kommer att hända	Lite rädsla och oro i början inför att gå på samtalen

Föräldrars erfarenheter av hur samtalsserien har fungerat för deras barn

Barnens föräldrar har medverkat i utvärderingen dels genom att göra före- och efterskattningar av barnens mående, dels genom att svara på enkäter om hur de upplever att samtalsserien har fungerat för barnen. 17 föräldrar till de 11 barn som har avslutat samtalsserien har svarat på enkäterna. De flesta föräldrar har fyllt i enkäten i samband intervjuerna med barnen efter samtalsseriens slut. Några föräldrar har inte varit närvarande vid det tillfället. De har fått enkäten hemskickad med post tillsammans med ett frankerat svarskuvert. Alla har dock inte skickat in enkäten. De föräldrar som har utvärderat är nio mödrar och åtta fäder. Tre föräldrar har lämnat enkätsvar avseende två barn vardera då syskonpar har deltagit i utvärderingen.

Samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” som är avsett för barn och föräldramaterialet ”BIFF” (Barn i föräldrars fokus) är tänkta att komplettera varandra. Drygt hälften av föräldrarna (9 av 17) svarar att de själva har deltagit i BIFF. En förälder kommenterar att det har varit ”Mycket bra!”

Resultat från enkätsvar visar i hög grad positiva resultat som kan tolkas som att de flesta föräldrar upplever att samtalen har varit bra för barnen. Några föräldrar har i utrymme för fria svar i enkäten skrivit kommentarer om att deras erfarenheter är att det har varit roligt och intressant för barnen:

Känslan är positiv.

[Barnet] har tyckt att det har varit väldigt kul att gå till [samtalsledaren] och har sett fram emot samtalen.

[Barnet] har varit mycket positiv. Speciellt då [samtalsledaren] är fantastisk! [Barnet] har tyckt att det är roligt och intressant.

[Barnet] verkar absolut ha sett det som positivt.

En förälder kommenterar att samtalen har haft betydelse för barnets mående:

Jag ser hur bra [barnet] mår av stödjande samtal med [samtalsledaren].

11 av 17 föräldrar instämmer helt eller delvis i påståendet att samtalen har hjälpt barnet att sätta ord på sina tankar och känslor. Följande kommentarer lämnas av föräldrar som upplever att deras barns förmåga att uttrycka känslor har utvecklats:

[Barnet] har blivit mycket bättre på att kommunicera tankar och känslor, [barnet] förstår innebörden av det [barnet] känner. Förståelse för tankar och känslor har utvecklats.

[Barnet] har blivit bättre på att verbalisera hur [barnet] känner, skilja mellan sin ”process” från [förälders] process. [Barnet] har blivit mer ”bestämd” i positiv bemärkelse (uttrycker hur [barnet] känner och vad [barnet] vill).

11 av 17 föräldrar instämmer också helt eller delvis i påståendet ”samtalen har hjälpt mitt barn att se att det inte är ensamt i sin situation att ha föräldrar som är i konflikt med varandra”. Ett par föräldrar har lämnat följande kommentarer i utrymme för fria svar:

[Barnet] har insett att fler har liknande problem och skönt att [barnet] får prata av sig om tankar och funderingar.

Mycket bra att ni får barnen att förstå att de inte är ensamma och konstiga!

Tio av 17 föräldrar instämmer helt eller delvis i påståendet ”Samtalen har bidragit till att mitt barn känner ett större hopp inför framtiden”. De allra flesta föräldrar, 14 av 17, svarar att de skulle rekommendera andra föräldrar som har familjerättsliga konflikter att låta sitt barn delta i samtalsserien ”Hanna & Theo”.

Det är ytterst få föräldrar som svarar negativt på ovanstående frågeställningar/påståenden om huruvida samtalsserien har hjälpt barnet att sätta ord på sina tankar och känslor, hjälpt barnet att se att det inte är ensamt i sin situation, eller bidragit till en känsla av hopp inför framtiden. En förälder instämmer inte alls i påståendet att samtalen har hjälpt barnet att sätta ord på tankar och känslor. En förälder instämmer inte alls i frågan om samtalen har bidragit till att barnet känner ett större hopp inför framtiden. Till den senare frågan kommenterar föräldern att hen inte upplevde att barnet ”uppfattade framtiden som hopplös innan kursen”. Flera föräldrar har däremot svarat ”vet ej” på de ovanstående frågorna. I fria enkätsvar

kommenterar dessa föräldrar att de inte vet så mycket om vad som har hänt under samtalen:

Jag vet ej vad samtalen handlat om, [barnet] har inte sagt något.

[Barnet] har aldrig direkt pratat om något som rör Hanna & Theo.

Svårt att veta hur samtalen påverkat [barnet] då vi blivit ombedda att inte diskutera detta hemma.

[Barnet] har inte kommenterat så mycket – på direkt fråga är det flytande svar.

Då inrådan var att detta var endast för mitt barn och att [barnet] skulle bara dela vad [barnet] själv om [barnet] ville har jag inte frågat mer än: Har du varit hos [samtalsledaren] idag? Varpå [barnet] har svarat ja och ibland att det var god fika.

Jag fick information om att vi föräldrar inte skulle prata med vårt barn om insatsen om barnet inte själv tog upp något, därför vet jag inte vad och hur [barnet] tänker.

Föräldrarnas kommentarer kan tolkas som att barnen har fått tillgång till ett ”fredat rum” under samtalsserien där de har fått ett eget utrymme att prata om sin situation utan att föräldrarna har försökt få barnen att berätta. Resultatet att några föräldrar svarar att de inte vet om samtalen har hjälpt barnet kan i det sammanhanget tolkas som ett positivt resultat då syftet är att barnet ska få tillgång till ett ”fredat rum” där de får möjlighet att tillsammans med en professionell sätta ord på sina tankar och känslor (Skoog 2017).

Samtalsledarnas erfarenheter av samtalsmaterialet

Resultaten från två fokusgruppsintervjuer med totalt nio samtalsledare visar att de har upplevt det som mycket positivt att få ett barnanpassat verktyg att använda i samtal med barn vars föräldrar är i familjerättslig konflikt. ”Det är skönt att ha något att utgå ifrån” säger en deltagare. Samtidigt är det viktigt att som samtalsledare inte bli alltför styrd av materialet så att man missar något som barnet är upptaget av, menar en annan deltagare. Det kan ha hänt något i barnets liv som behöver uppmärksammas innan barnet är beredd att börja arbeta med materialet. Under samtalsseriens gång kan det

också vara viktigt att återkoppla till tidigare samtal som har satt igång en process hos barnet.

Samtalsledarna upplever att berättelsen om Hanna och Theo är som en saga vilken öppnar upp för samtal om barnets situation. De menar att flera barn har kunnat ”jämföra sig, relatera” sin situation till Hannas och Theos situation. I intervjuer och loggböcker tar samtalsledarna upp exempel på svårigheter som barn har upplevt vilka dels kan relateras till ”Hanna & Theo”, dels till att leva med föräldrars familjerättsliga konflikter. Att barnen kan relatera till berättelsen framkommer också i de inspelade samtalen. Det är inte så att alla barn har upplevt samtliga dessa svårigheter utan ett barn kan ha upplevt det ena, ett annat barn något annat. Det finns en variation. Det handlar om svårigheter som: att gå mellan föräldrarna och leva i skilda världar; att sakna en förälder; att oroa sig för en förälder; att försöka stoppa föräldrars bråk; att uppleva att föräldrarna talar illa om varandra; att inte bli trodd; att hantera svåra känslor; att inte ha någon att vända sig till; att inte bli lyssnad på av sin förälder; att inte bli lyssnad på av socialtjänsten; att inte bli lyssnad på av familjerätten; att inte förstå myndigheternas beslut.

Det finns också exempel på barn som *inte* har känt igen sig till exempel i den familjerättsliga konflikten vilket har gjort att samtalsledare har ställt sig frågan: ”Har vi rekryterat fel barn?” Samtalsledarna menar dock att även om konflikten inte drivs rättsligt kan barnen leva med en svår situation där det saknas samarbete mellan föräldrarna och barnet hamnar ”i kläm” eller där barnets röst inte blir hörd:

Det handlar om att de är i kläm.

Det handlar om att de inte blir lyssnade på.

Samtalsledarnas erfarenhet är att svårigheten att relatera sin situation till exemplet *kan* handla om att barnet inte känner att det okey att prata om sin upplevelse av föräldrarnas konflikter. Barnets ålder och reflektionsförmåga kan också ha betydelse. Samtalsledare diskuterar att samtalen kan vara en början till en process att kunna reflektera över sin situation även om det är svårt att göra det just nu:

Det har varit lite olika hur det har funkat för barnen. Det handlar om ålder och vana att reflektera. När man växer upp är ju det man har runt omkring sig normalt. När vi blir äldre och kan lägga ihop

saker förstår vi att jaha alla har det inte som jag. Men det är ju en process. Har man inte fått hjälp att tänka så eller om man är för ung då är vi med och påbörjar något kanske.

Att en del barn inte har känt igen sig i materialet kan också handla om att situationen har blivit bättre för barnet. Konflikten kan ligga bakåt i tiden och föräldrarna har blivit bättre på att kommunicera med varandra.

Vissa delar av samtalsmaterialet har inte upplevts som relevant för de allra yngsta barnen. Kapitel åtta i "Hanna & Theo" handlar om kontakter på internet, något som inte har fungerat för yngre barn som "inte befinner sig på nätet". Samtalsledare föreslår att Rädsla Barnen utvecklar ett alternativt kapitel till de yngsta, vilket tas upp under nästa avsnitt "Utvecklingsbehov". För de allra yngsta barnen kan också en viss anpassning av språk/ordval behövas för att innehållet ska vara begripligt.

Samtalsledarna har upplevt det positivt att samtalen varvas med spel och övningar. Det bidrar till att det är möjligt att stanna i samtalet under längre tid med ett barn som kanske annars är fåordig:

Man kan stanna ganska länge i samtalet med hjälp av övningarna. Den kombinationen – jag tycker jättemycket om det.

En del barn vill inte prata. Och så kommer det massor när man börjar rita. Jag tycker det är superbra.

Möjligheten för samtalsledaren att vara delaktig i övningarna bidrar till att skapa en kontakt med barnet:

För min del gillar jag övningarna och att man har möjlighet att göra övningar tillsammans. Att jag också är delaktig, det tycker jag gör mycket för stämningen i rummet och samarbetet.

Samtalsledare kan dock känna sig olika bekväma med att leka och spela med barnen. Någon upplevde det svårt att förstå vilken roll hen skulle inta under spelet, där såväl barn som samtalsledare ska vara aktiva och svara på frågor och göra övningar. Någon annan beskriver att spelet har haft stor betydelse och fungerat som en "islossare":

Det är en islossare. Jag hade [ett barn] som är lite tillknäppt. Så kommer vi till det [spelet]. Det är förlösande, särskilt som jag får hoppa fram och tillbaka. [Barnet] fick sjunga. Det var jätteroligt.

Samtalsledarna menar att det är viktigt att de professionella som i framtiden ska använda materialet i samtal med barn har kunskap om samtal med barn, barns utveckling, relevant lagstiftning och om sammanhanget för barn som lever med föräldrars familjerättsliga konflikter:

Man behöver utbildning. Det är viktigt att inte sätta materialet i händerna på vem som helst. Man måste prata om hur man tar emot barnen. Vad gör man om det kommer fram sådant som jag blir orolig för. Man behöver ha lite tänk kring barns utveckling. Att man kan anpassa efter situationen.

Det är speciellt med vårdnadskonflikter. Många som annars är kloka blir tokiga. Jag tänker att man behöver kunskap om sammanhanget /.../ Det är ett kraftfält man går in i kan jag känna.

Det andra citatet illustrerar behovet av att vara förberedd inför vad det kan innebära att möta föräldrar med svåra konflikter. I samtalsserien kunde också nya saker synliggöras som det inte hade varit fokus på innan. Med hjälp av materialet och samtalen kunde det bli tydligt vad man behöver jobba vidare med, vilken annan hjälp barnet behöver.

Utvecklingsbehov

I intervjuer med barn och samtalsledare framkommer några förslag till förbättringar av samtalsmaterialet dels i syfte att anpassa till de yngsta barnen, dels i syfte att påminna samtalsledarna om sådant som egentligen är självklart i ett professionellt samtal men som riskerar att tappas bort när samtalsledaren arbetar utifrån en manual.

När det gäller anpassning till de yngsta handlar det, som redan nämnts, om att kapitel åtta om kontakter på internet inte har uppfattats som relevant för de allra yngsta barnen. Kapitlet skulle enligt samtalsledarna kunna kompletteras med ett alternativt kapitel för de yngsta som exempelvis tar upp temat ”ensamhet när det är mycket konflikter” eller att det ibland kan vara svårt att säga nej i sammanhang där någon vill något som man själv inte vill.

När det gäller påminnelser om sådant som inte bör tappas bort i samtalet handlar det om att ge förslag på korta introduktioner med återkoppling till föregående samtal, i syfte att ge barnet möjlighet att

reflektera över något som tidigare har varit uppe och som har satt igång en process hos barnet:

Under det första samtalet var jag styrd av materialet. Sedan började jag skriva till sådant som inte stod i materialet men som jag tyckte borde stå. Kommer du ihåg något från förra gången? Är det något annat du har tänkt på? Det är givna samtalsfrågor egentligen.

Samtalsledare tar upp att det kan ha hänt något i barnets liv som behöver uppmärksammas innan barnet är beredd att börja arbeta med samtalsmaterialet. Det är viktigt att möta upp barnet i den situationen. Under introduktionen kan utrymme ges för barnet att prata om tankar, känslor, händelser, som inte handlar om själva materialet och samtalsserien men som barnet är upptaget av. Det kan vara tankar, känslor, händelser som gör att det blir svårt för barnet att lyssna och koncentrera sig på berättelsen och som har betydelse för hur samtalet utifrån materialet kommer att landa. En fråga som kan öppna upp för detta är:

Hur har det varit för dig sedan vi träffades sist?

När samtalsserien avslutas efter det sista kapitlet kan det vara bra att ge förslag att samtalsledaren gör en kort sammanfattning av vad man har pratat om och vilka övningar man har arbetat med under hela samtalsserien – där barnet får möjlighet att återigen reflektera över tidigare innehåll. Dessa punkter betraktas av samtalsledarna som självklara i ett professionellt samtal men riskerar att tappas bort om samtalsledaren blir allt för styrd av manualen.

Både barn och samtalsledare tar upp ett tema som skulle kunna tas upp i ytterligare ett kapitel. Det handlar om situationen för syskon. Det händer att syskon har olika boendesituation efter föräldrarnas skilsmässa. När det ena barnet är hos mamma är det andra barnet hos pappa. De har gått från att dela en situation till att inte längre göra det. Syskonen kan längta efter varandra. De kan tänka på syskonet och ibland oro sig över hur syskonet har det när de själva inte är där. Barn kan också uppleva att de går miste om något som syskonet upplever tillsammans med en förälder. Syskon kan ha olika stor möjlighet att påverka sin egen situation, till exempel beroende av ålder. Syskons olika situation kan väcka olika tankar och känslor av längtan, oro, orättvisa etc. som det kan vara värdefullt att få ventilera tillsammans med en professionell.

Diskussion

Denna utvärdering av samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” avsett för barn vars föräldrar har familjerättsliga konflikter bygger på barns, föräldrars och samtalsledares erfarenheter. Intervjuer har genomförts med barn och samtalsledare. Barnen har gjort skattningar av sin tillfredsställelse med livet. Föräldrar har gjort skattningar av barnens mående och beteende. Föräldrarna har besvarat enkäter om hur de upplever att samtalsserien har fungerat för deras barn. Loggböcker från samtalsledare har samlats in. Några samtal med barn från samtalsserien har spelats in. Utvärderingen har genomförts med en bred ansats för att fånga olika perspektiv. Studien är en pilotstudie där tolv barn, deras föräldrar och nio samtalsledare har deltagit. Det är en liten undersökningsgrupp vilket innebär att resultaten inte kan generaliseras. Det behövs studier med större populationer för att ge säkra resultat. Den här studien bygger dock på flera perspektiv där de olika delresultaten stärker varandra.

Sammantaget visar resultaten att såväl barn som föräldrar och samtalsledare i hög grad beskriver positiva erfarenheter av samtalsserien. Många barn har känt igen sig i situationer från berättelsen om ”Hanna & Theo”. De har känt igen sig i svårigheter med att leva med föräldrar som bråkar och har svårt att kommunicera med varandra, att det kan vara svårt att flytta mellan föräldrarna, att det kan vara svårt att känna saknad och längtan efter en förälder. Barn tar upp att det är svårt när man känner att man inte blir lyssnad på, av föräldrar och/eller professionella.

Flera barn beskriver att samtalen och samtalsmaterialet har varit till hjälp. Barn lyfter i intervjuerna fram att såväl boken som övningarna och samtalsledaren har haft betydelse. För ett barn har en övning varit till hjälp i att hantera svåra känslor. För ett annat barn har en övning varit till hjälp för att reflektera över sin familjesituation. Flera föräldrar uttrycker att de uppfattar att samtalen har varit bra för deras barn och att de skulle rekommendera andra föräldrar att låta sina barn delta i samtalsserien.

Mätningar av barnens mående och beteende har gjorts före och efter samtalsserien. De visar att flera barn har minskade symptom efter samtalsserien, enligt föräldrarnas skattningar. Barnen har gjort egna skattningar av sin tillfredsställelse med livet. Resultaten visar att flera

barn har ökad livstillfredsställelse efter samtalsserien, enligt sina egna skattningar. Barnens och föräldrarnas skattningar har en hög överensstämmelse. När barnens skattningar har varit mer positiva har även föräldrarnas skattningar varit mer positiva. Mer än hälften av föräldrarna har deltagit i samtalsgrupp utifrån materialet "Barn i föräldrars fokus" (BIFF). Det kan ha betydelse för resultaten. I BIFF arbetar samtalsledarna med att synliggöra barnens situation för föräldrarna vid familjerättsliga konflikter.

Det finns exempel både från intervjuer med barn och kommentarer från föräldrar där de lyfter fram samtalsledarens betydelse. Samtalsmaterialet "Hanna & Theo" är avsett för att ge stöd till barnen, det är ingen terapimetod. Betydelsen av samtalsledaren kan ändå relateras till psykoterapiforskningens resultat att kvaliteten i alliansen mellan psykoterapeut och patient har en mycket stor betydelse – förmågan att skapa tillit, förtroende och samarbetsklimat (Lindgren et al. 2009). Det bekräftar vikten av att samtalsledarna har adekvat utbildning.

Samtalsledare uttrycker att det har varit positivt att få barnanpassade verktyg att använda i enskilda samtal med barn vars föräldrar är i familjerättslig konflikt. Ingen deltagare beskriver att samtalen utifrån materialet har varit skadliga för barnen, däremot att materialet har behövt anpassas för de yngsta barnen. I framförallt personalintervjuer men även i viss mån i barnintervjuer framkommer att samtalsmaterialet behöver anpassas bättre till de yngsta då inte alla teman uppfattas vara relevanta för dem.

Ett tema som kommer upp i intervjuer med barn och samtalsledare är vikten av att freda samtalen. Barn tar upp vikten av att få prata om vad de vill, hur mycket de vill och att det de säger stannar i rummet. De tar upp betydelsen av att de kan få hjälp av samtalsledaren att förmedla något budskap till föräldrar om de vill men att de inte behöver göra det om de inte vill. Det är något som i hög grad tycks ha fungerat väl inom ramen för denna studie. Flera föräldrar har kommenterat att de inte vet så mycket om samtalsserien och därför har lite svårt att svara på enkätfrågorna. De har inte velat ställa frågor till barnen eftersom de har fått veta att detta endast är för barnen. Att det är viktigt att freda samtalen tar också samtalsledarna upp. Det är angeläget för barnen här och nu men även i framtiden. Det är viktigt att barnen får förtroende för vuxna och att de vågar söka professionell hjälp i framtiden om de skulle ha behov av det.

Sammanfattningsvis kan resultaten tolkas som att samtalsmaterialet ”Hanna & Theo” har varit till hjälp för att skapa ett meningsfullt sammanhang för barn i situationen då de lever med separerade föräldrars konflikter om barnen. Med hjälp av berättelsen och övningarna har barnen fått möjlighet att prata om tankar och känslor kopplade till sin livssituation. Avslutningsvis får ett citat från ett av barnen illustrera igenkänning vilken kan tolkas som ett exempel på att barnet kan förstå att det inte ensamt om sin livssituation, utan att det är flera barn som upplever liknande erfarenheter:

Man känner att det är många, när man kommer in i den här boken så känner man att det är väldigt många nu som går igenom allt det här jobbiga.

Samtidigt som det är angeläget att barnen får stöd behöver även deras föräldrar få adekvat hjälp för att lösa sina svårigheter och konflikter. En viktig hjälp för barn som är anhöriga är att deras föräldrar får den hjälp de behöver och får en insikt och förståelse för hur barnen påverkas (jfr Andersson 2015). Stöd till barn och föräldrar parallellt kan komplettera varandra.

Referenser

- Andersson, G. (2015) Barn som anhöriga – i skuggan av föräldrar med problem. (red.) Järkestig Berggren, U., Magnusson, L. & Hanson, E. *Att se barn som anhöriga: Om relationer, interventioner och omsorgsansvar*. Kalmar: Nationellt Kompetenscentrum Anhöriga.
- Bergman, A. & Rejmer, A. (2017a) ”Det är klart att barnen blir lidande”: Om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 94(4), 426–436.
- Bergman, A. & Rejmer, A. (2017b) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody*, 14(2–3), 134–150. doi.org/10.1080/15379418.2017.1365320.
- Bernhardsson, J. (2016) *Stödgruppsverksamhet för barn och ungdomar: Forskningsöversikt, erfarenheter och goda exempel*. FoU Nordväst, Rapport 2016:1.
- Broberg, A., Almqvist, K., Axberg, U., Cater, Å. & Eriksson, M. (2010) *Stöd till barn som upplevt våld mot mamma: Preliminära resultat från en nationell utvärdering*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Domstolsverket, Domstolsstatistik, 2003, 2009, 2013, 2016.
- Eriksson, M. & Näsman, E. (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, M. (2015) Insatser till barn och föräldrar. *Barnets rättigheter i vårdnadstvister*. Slutrapport. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Forinder, U., Sjöblom, Y. & Rönn, A. (2015) Stödgrupper för familjehemsplacerade barn och unga. (red.) Järkestig Berggren, U., Magnusson, L. & Hanson, E. *Att se barn som anhöriga: Om relationer, interventioner och omsorgsansvar*. Kalmar: Nationellt Kompetenscentrum Anhöriga.
- Goodman, R. (2001) Psychometric properties of the strengths and difficulties questionnaire. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(11), 1337–1345.

- Jakobsson Lund, A. & Gavelin, I. (2009) *Skilda världar: Tio år med en gruppverksamhet för barn som har skilda föräldrar*. FoU Västernorrland, Rapport 2009:4.
- Kelly, J. & Emery, R. (2003) Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*. 52(4), 352-362. DOI:10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Leon, K. (2003) Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: A review of the research. *Family Relations*, 52(3), 258-270. DOI:10.1111/j.1741-3729.2003.00258.x
- Lindgren, O., Folkesson, P. & Almqvist, K. (2009) *Psyko terapins "g-faktor": Sammanfattning av aktuell forskning*. Läkartidningen, 106(37), 2285-2288.
- MFOF (2016) *Samarbetssamtal: Kartläggning av föräldrars och samtalsledares erfarenheter*.
- Siegel, D. & Bryson, T. (2014) *No-drama discipline: The whole brain way to calm the chaos and nurture your child's developing mind*. Bantam.
- Skerfving, A. (2012) *Hur vet vi att det hjälper? Om effektutvärdering av stödgrupper för barn och ungdom*. Uppsala: Regionförbundet, FoU-rapport 2012:1.
- Skoog, S. (2017) *Hanna & Theo: Ett samtalsmaterial för barn i familjerättsliga konflikter*. Rädda Barnen.
- Socialtjänstlagen, SFS 2001:453.
- Statistiska Centralbyrån (2014) *Olika familjer lever på olika sätt: Om barns boende och försörjning efter en separation*.
- Åkerlund, E. & Nyberg, E. (2008) *Barnen i föräldrarnas fokus – en hjälp till föräldrar i vårdnadstvist att fokusera på barnet: En utvärdering av föräldrautbildningen BIFF*. FoU Södertörn, Rapport 55/08.
- Øvreeide, H. (2010) *Samtal med barn: Metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. Lund: Studentlitteratur.

Internet:

Ersta Vändpunkten, www.ersta.diakoni.se

Informationsdatabasen för formulär, www.fbanken.se

Statistiska centralbyrån, www.scb.se

SDQ, Användarstöd, www.uppdragpsykiskhalsa.se

SDQ, www.sdqinfo.com

Metodguiden för socialt arbete, www.socialstyrelsen.se

När föräldrar är i familjerättslig konflikt om vårdnad, boende och umgänge påverkas även barnen. Tidigare forskning visar att långvariga och djupa föräldrakonflikter innebär stora påfrestningar för barnen och kan bidra till att de utvecklar egen problematik såsom psykisk ohälsa, beteende- och skolproblem. Rädda Barnen har utvecklat samtalsmaterialet "Hanna & Theo" i syfte att ge stöd till barn när deras föräldrar är i familjerättslig konflikt. I den här rapporten utvärderas samtalsmaterialet som under år 2017 har prövats i två kommuner i Sverige. Utvärderingen bygger på barnens, deras föräldrars och samtalsledarnas perspektiv.

www.fou-sodertorn.se
info@fou-sodertorn.se

ISSN 1403-8358

FOU
Södertörn